

ЛЕКСІКА-СЕМАНТЫЧНАЯ ГРУПА “БАЛОТА”: ЭТНАЛІНГВІСТЫЧНЫ АСПЕКТ

К. А. Качына

*Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна (Брэст)
Навук. кір. – Л. В. Леванцэвіч, канд. філал. навук, дацэнт*

Анатацыя. У артыкуле аналізуюцца словы лексіка-семантычнай групы “балота” як элементы беларускай этнакультуры. Вызначаецца семантыка найменняў балота.

Ключавыя словы: канцэпт; антрапацэнтрычная парадыгма; семантыка; лексіка-семантычная група.

У 90-я гг. XX ст. адным з асноўных прынцыпаў лінгвістыкі стаў антрапацэнтрызм. З пазіцыі антрапацэнтрычнай парадыгмы чалавек пазнае свет праз усведамленне сябе, сваёй тэарэтычнай і прадметнай дзейнасці ў ім. У сваёй пазнавальнай дзейнасці ён мае справу не з рэальным светам, а з рэпрэзентацыямі гэтага свету. Семантыка слова выяўляе ўсю разнастайнасць праяў культурнага і гістарычнага вопыту народа. У гэтай сувязі эфектыўным з’яўляецца аналіз аднаго з паняццяў – канцэпту.

Пад канцэптам у сучасных лінгвакультуралагічных даследаваннях разумеюцца ідэальныя аб’екты, якія адлюстроўваюць пэўныя культурна-вартасныя ўяўленні чалавека пра рэчаіснасць.

Лінгвістычная сутнасць канцэпту дапускае яго замацаванне за пэўнымі вербальнымі сродкамі рэалізацыі, сукупнасць якіх складае план выражэння адпаведнага лексіка-семантычнага поля. Для разумення сутнасці канцэпту важным з’яўляецца аналіз лексем лексіка-семантычнай групы.

Намі даследуецца канцэпт “балота” ў этналінгвістычным аспекце. Балота як элемент беларускай этнакультуры даследуюць Г. Д. Садоўская, У. А. Лобач, І. А. Швед.

Як адзначае Л. В. Леванцэвіч, “беларусы карыстаюцца больш чым 120 найменнямі балота (і гэта акрамя назваў забалочанай мясцовасці, балотнай сенажаці і заліўнога лугу, якія таксама аб’яднаны паняццем “балота”)” [2, с. 157].

У артыкуле для лінгвістычнага аналізу ўзята наменклатура балота, якая вызначае разнастайныя яго віды і часткі. Сярод асноўных этапаў аналізу канцэпту навукоўцы называюць даследаванне этымалогіі ключавага слова для выяўлення “згорнутага сэнсу”, сінкрэтычна прадстаўленага ў карані; аналіз лексікаграфічных крыніц, якія дазваляюць выдзеліць змест паняцця на аснове слоўнікавых дэфініцый [2, с. 125]. Вызначым семантыку некаторых назваў балота.

Альсавіна – балоцістае месца, якое часам перасякаецца ручаём. Слоўнікі беларускай мовы фіксуюць наступныя адзінкі з аналагічным каранем: *алёс* ‘нізкі

заліўны луг; зарослая хмызняком або трысцём нізіна; забалочанае месца' [3]; *алёс* 'алешнік, балота, пакрытае густым алешнікам і лазой, мокрае месца', *альса* 'балотная сенажаць часам з альхой' [5]. У Этымалагічным слоўніку знаходзім і слова *вальса́* 'тарфяное балота; забалочаны луг, часам з вольхамі', *ольс* 'торф', якія ўзыходзяць да лексемы *алёс* [5].

Буза – багна на балоце. *Буза* 'рачны і азёрны іл; грязь; разведзеная гліна; твань з травой на дне вадаёма, грязкае балота', *буза, бузянае балота* [5].

Этымалагічны слоўнік М. Фасмера падае і наступнае значэнне лексемы 'буза': *буза* 'напиток из гречихи и овсяной муки, вид полпива, браги' [4].

У слоўніку У. Даля знаходзім: *буза* 'каменная или горная соль въ твердыхъ комьяхъ'; *бузунь* 'елтонская, озерная, самосадочная соль'; а таксама дыялектнае 'лишарь, тряси́на, ходу́нь, зыбу́н, болотная зы́бь' [1].

Вярэце – нізкае і багністае, цяжкапраходнае месца. У беларускай нацыянальнай мове ёсць словы: *вярэця* 'нізкае балоцістае, амаль непраходнае месца'; *вэрэ́тня* 'ўзвышанае сухое месца сярод балота'; *вэрэ́тыя* 'невялікі астравок сушы сярод балота'; *вера́ця* 'ўзгорак сярод балота з асінікам'; *веретея, веретия, веретья* 'сухое месца на балоце, ля рачной абалоны, зарослае лесам, кустамі' [5].

Луні – багністая мясціна. Этымалагічны слоўнік фіксуе: *луні* 'багністая мясціна' [5]; *лунь* 'глыбокае, небяспечнае месца на балоце' [5]; *люн* 'багна, дрыгва'; *люн, люна, люны, луні* 'багна, дрыгва', 'зыбун'. Словы паходзяць са старабеларускага *люнь* 'дрыгва', а таксама старапольскага *lun* 'забалочаная зямля' – усе ўзыходзяць да літоўскага *liunas* 'дрыгва, зыбун' [5].

Пель – балота з пэўнай расліннасцю. Словы *пель, пеля, пелка, пелька, пелячка* 'нізіна сярод поля, звычайна круглая або авальная; 'сажалка, балота', 'частка ракі, якая зімой не замерзла'. Слова балцкага паходжання, параўнаем: літоўскае *pelke* 'балота', старапрускае *pelku* 'багна, твань' [5]. Таксама існуюць лексемы *пелька* 'больш сухое месца сярод балота', *пело* 'пярэдня частка кашулі, што закрывае грудзі' і *пеліть* 'пакрываць, прыкрываць' – якія можна генетычна атаясаміць з дадзенымі ўтрафінскіх моў з агульным значэннем 'верх, тое, што пакрывае' [5].

Разнастайнасць наменклатуры балота яшчэ раз падкрэслівае важнасць ландшафтнага аб'екта для светапогляду беларусаў. Беларусы ўлічвалі прыродна-кліматычныя ўмовы пры складванні сваіх звычаяў і абрадаў, адчувалі прыкметны ўплыў прыроды на сваё паўсядзённае жыццё і працу, вымушаны былі прыстасоўвацца пад асаблівасці прыроднага асяроддзя.

Літаратура

1. Даль, В. Толковый словарь русского языка: современная верс. / В. Даль. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2002. – 736 с.

2. Леванцэвіч, Л. В. Лінгвакразнаўства ў кантэксте моўнай культуры : манаграфія / Л. В. Леванцэвіч. – Брэст : БрДУ, 2020. – 188 с.
3. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т. / рэдкал.: К. К. Атраховіч (агульн. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БелСЭ, 1977 – 1984. – 5 т.
4. Фасмер, М. Этимологический словарь русского языка : в 5 т. / М. Фасмер ; ред. Б. А. Ларина. – М. : Прогресс, 1964–1987. – 5 т.
5. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы : т. 1–10 / рэд. Г. А. Цыхун. – Мінск : Беларус. навука, 1978–2005.

ТЭАРЭТЫЧНАЕ АБГРУНТАВАННЕ НЕАБХОДНАСЦІ АСЭНСАВАННЯ КАНТЭКСТУ ПРЫ ПЕРАКЛАДЗЕ

В. А. Палавінскі

*Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова (Магілёў)
Навук. кір. – В. М. Шаршнёва, канд. філал. навук, дацэнт*

Анатацыя. У артыкуле ідзе гаворка аб вывучэнні кантэксту пры перакладзе ў навуковай літаратуры і магчымасці прымянення тэарэтычных палажэнняў пры перакладзе тэкстаў з рускай мовы на беларускую. Указваецца значэнне кантэксту для перакладчыцкай дзейнасці, паколькі ён дазваляе пераадольваць семантычныя разыходжанні, выкліканыя несупадзеннем структуры семантычных палёў мовы арыгінала і мовы перакладу. На аснове прааналізаванай тэарэтычнай літаратуры ўказваецца ў якасці найбольш аптымальных для перакладчыцкай дзейнасці самыя агульныя віды кантэксту – вузкі і шырокі кантэкст.

Ключавыя словы: тэорыя перакладу; пераклад; кантэкст; моўная адзінка; віды кантэксту.

Праблема кантэксту неаднаразова ўзнікала і вырашалася ў працах шматлікіх лінгвістаў. Пад кантэкстам разумецца «непасрэднае лексічнае асяроддзе прапанаванага слова ці выразу ў мове, асяроддзе, якое робіць ясным значэнне гэтага слова ці выразу або надае яму нейкія новыя адценні» [4]. Перакладчык павінен разумецьвыбар неабходнага слова – эквівалента – можа быць дастаткова складаным. Перакладчык павінен увесь час аналізаваць розныя лексічныя магчымасці, каб знайсці найбольш адпаведнае слова, якое можа ў дастатковай меры раскрыць сэнс арыгінальнага тэксту.

Пад кантэкстам Л. С. Бархударуў разумее «моўнае асяроддзе, у якім ужываецца тая ці іншая лінгвістычная адзінка. Кантэкстам слова з’яўляецца сукупнасць слоў, граматычных форм і канструкцый, у асяроддзі якіх сустракаецца прапанаванае слова. Слова – далёка не адзіная адзінка мовы; іншыя лінгвістычныя адзінкі, такія як фанемы, марфемы, словазлучэнні і сказы таксама